

გრიგოლ რცხილაძის სტატიის – „მორალური ზიანის ანაზღაურება“ – ანალიზი

მიხეილ ბიჭია

სამართლის დოქტორი, თსუ-ის მონვეული ლექტორი, ევროპის უნივერსიტეტისა და საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

საკვანძო სიტყვები: ზიანი, კომპენსაცია, სატისფაქცია

წინამდებარე სამეცნიერო სტატია საინტერესოა, ერთი მხრივ, მისი ავტორის პიროვნების, მეორე მხრივ კი, მოხსენებაში დასმული პრობლემების მნიშვნელობის გათვალისწინებით.

1. რამდენიმე ჟღერისი გრიგოლ რცხილაძის ბიოგრაფიიდან

წინამდებარე სამეცნიერო სტატიის ავტორი გრიგოლ (გიგო) სვიმონის ძე რცხილაძე ქართული ცივილისტიკის ერთ-ერთი გამორჩეული წარმომადგენელია. დაიბადა 1876 წელს სიღნაღის რაიონის სოფელ ფანიანში¹ (სოფ. შრომა), მღვდლის ოჯახში. 1895 წელს დაამთავრა თბილისის მეორე გიმნაზია², შემდეგ კი სწავლა გააგრძელა პეტერბურგის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე,³ რომელიც 1899

1 იხ. ბაბუნაშვილი ზ., ნოზაძე თ., 1994. მამულიშვილთა სავანე, ღიდუბის პანთეონი, თბილისი, გვ. 316.
2 იხ. სიღამონიძე უ., 1970. საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წწ.), თბილისი, გვ. 195.
3 იხ. ბაბუნაშვილი ზ., ნოზაძე თ., 1994. მამულიშვილთა სავანე, ღიდუბის პანთეონი, თბილისი, გვ. 316.

წელს დაასრულა. 1900 წელს თბილისის საოლქო სასამართლოს ნაფიც ვეჭილთა დასში ჩაირიცხა და ამ პროფესიას გარდაცვალებამდე ემსახურა.⁴

ამასთან, ის იყო რედაქტორი, ლიტერატურული კრიტიკოსი, მეცნიერი, პედაგოგი, მწერალთა ორგანიზაციების ერთ-ერთი დამაარსებელი. მან „ზანგის“ ფსევდონიმით გამოაქვეყნა⁵ კრიტიკული წერილებიც გაზეთებში „ივერია“, „ცნობის ფურცელი“, „სახალხო გაზეთი“ და სხვა.⁶ ამასთან, რცხილაძემ ფრანგულიდან თარგმნა ჰიუგოს რამდენიმე მოთხრობა.⁷ კრიტიკული წერილები ადასტურებდა, რომ მათი ავტორი განვითარებული, ხელოვნების საკითხებში საკმაოდ გარკვეული და საკუთარი თვალსაზრისის მქონე კალმოსანი იყო.⁸ 1908 წელს გრიგოლ რცხილაძის ინიციატივით ჩამოყალიბდა „ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობის საზოგადოება“.⁹ 1909-1914 წლებში გრიგოლ რცხილაძე იყო „სახალხო გაზეთის“ თანარედაქტორი. იგი „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წევრი გახდა. ამასთან,

გრიგოლ რცხილაძე უნივერსიტეტის დაარსების საზოგადოების გამგეობის წევრი და იურიდიული ფაკულტეტის ერთ-ერთი დამფუძნებელი იყო. ბოლო წლებში მუშაობდა სხვადასხვა დაწესებულებაში იურისკონსულტად.¹⁰

1923 წელს პროფ. ლუარსაბ ანდრონიკაშვილის რეკომენდაციით გრიგოლ რცხილაძე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალ-ეკონომიკურ ფაკულტეტზე ლექტორად მიიწვიეს და წლების განმავლობაში კითხულობდა სამოქალაქო სამართლის პროცესს და სავაჭრო სამართლის კურსს. ამასთან, 1923 წლიდან სისტემატურად გამოდიოდა სხვადასხვა კერძოსამართლებრივ პრობლემებზე მისი გამოკვლევები ჟურნალ „საბჭოთა იურისდიქციასა“ და „საბჭოთა სამართალში“. მეცნიერული სიღრმითა და ანალიზით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნარკვევები: „მფლობელობის დაცვა“, „მორალური ზიანის ანაზღაურება“, „მემკვიდრეობის აგებულება საბჭოთა სამართალში“, „გაუთვალისწინებელი ხელშეკრულებანი“.¹¹ აღსანიშნავია მისი „აცდენილი ტიპები“.¹²

ბოლოს ის ნაადრევად გაქალაქდებულ და შედარებით ადრეც გარდაიცვალა¹³ თბილისში 1934 წელს.¹⁴ გრიგოლ რცხილაძე დაკრძალულია დიდუბის მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.¹⁵

2. სტატიაში დასმული საკვანძო საკითხები

ქართულ ცივილისტიკაში აკადემიურ დონეზე პირველად გრიგოლ რცხილაძემ

- 4 იხ. ხარატიშვილი გ., 1975. ქართველი ადვოკატების საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ისტორიიდან, თბილისი, გვ. 75.
- 5 ზანგი=გრიგოლ (გიგო) რცხილაძე, თუმცა იგივე ფსევდონიმით სარგებლობდა გოლა ალექსის ძე ჩიტაძე. „ქართულ წიგნში“ ავტორად შეცდომითაა მითითებული გრ. რცხილაძე. გოლა უფრო ადრე იყო, ხოლო გრ. რცხილაძე – შემდეგ. იხ. მიქაძე გ., 1957. ფსევდონიმების ლექსიკონი, გ. ლეონიძის სახ. ლიტერატურის მუზეუმი, ხელნაწერი, თბილისი, გვ. 116. გრიგოლ რცხილაძე გარეგნულად ყოფილა ძლიერ შავი და, საფარაულოდ, სწორედ ამიტომ შეარჩია ფსევდონიმად „ზანგი“. იხ. ვართაგავა ი., 1962. მოგონებები, II, თბილისი, გვ. 356.
- 6 იხ. ხარატიშვილი გ., 1970. ქართველი ადვოკატების მოღვაწეობა მეცნიერების, პუბლიცისტიკის, ლიტერატურული კრიტიკისა და ხელოვნების დარგში, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №5, გვ. 59; ასევე, იხ. ვართაგავა ი., 1962. მოგონებები, II, თბილისი, გვ. 352.
- 7 იხ. ხარატიშვილი გ., 1975. ქართველი ადვოკატების საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ისტორიიდან, თბილისი, გვ. 75-76.
- 8 იხ. ვართაგავა ი., 1962. მოგონებები, II, თბილისი, გვ. 352-353.
- 9 სიღამონიძე უ., 1970. საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წწ.), თბილისი, გვ. 195.

- 10 იხ. ბაბუნაშვილი ზ., ნოზაძე თ., 1994. მამულიშვილთა სავანე, დიდუბის პანთეონი, თბილისი, გვ. 316.
- 11 იხ. ხარატიშვილი გ., 1975. ქართველი ადვოკატების საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ისტორიიდან, თბილისი, გვ. 80.
- 12 იხ. რცხილაძე გრ., 1922. აცდენილი ტიპები, ჟურნალი „ილიონი“, №1.
- 13 იხ. ვართაგავა ი., 1962. მოგონებები, II, თბილისი, გვ. 356.
- 14 იხ. ბაბუნაშვილი ზ., ნოზაძე თ., 1994. მამულიშვილთა სავანე, დიდუბის პანთეონი, თბილისი, გვ. 316.
- 15 სიღამონიძე უ., 1970. საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წწ.), თბილისი, გვ. 195.

დასვა საკითხი მორალური ზიანის ანაზღაურების თაობაზე. მან ამ პრობლემას მიუძღვნა ნაშრომი, რომელიც გამოქვეყნდა ჟურნალში „საბჭოთა სამართალი“ 1928 წელს. ავტორმა ჩამოაყალიბა არაქონებრივი ზიანის კომპენსირების უძირითადესი დებულებები, რომლებსაც ეფუძნება, ფაქტობრივად, არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების შესახებ ამჟამად ცნობილი რამდენიმე ქართული მონოგრაფიული კვლევა.¹⁶ შესაბამისად, მორალური ზიანის ფულადი ფორმით ანაზღაურების ავტორის მიერ შემუშავებული კონსტრუქცია დიდწილად დღესაც მოქმედებს.

ავტორმა სტატიის პრეამბულაშივე აღნიშნა, რომ ინტერესი მორალური ზიანის ანაზღაურების პრობლემის მიმართ არ ცხრება, თუმცა აზრთა სხვადასხვაობაც აშკარაა. განისაზღვრა, რომ არაქონებრივი ზიანის ფულადი კომპენსაცია საბჭოთა სამართლისთვის უცხოა, მაგრამ ეს არ გამორიცხავს სხვაგვარი პრაქტიკის შემოღებასაც, თუ დამტკიცდა, რომ მორალური ზიანი არ უნდა დარჩეს აუნაზღაურებელი. სტატიის მიზანია, დაასაბუთოს არაქონებრივი ზიანის ფულადი ფორმით ანაზღაურების წესის შემოღების აუცილებლობა, რაც ავტორმა დააფუძნა შემდეგ გარემოებებს: ა) მორალური ზიანი მნიშვნელოვანი და საყურადღებო ზიანია; ბ) სამართლის ფუნქციაა, დაიცვას პიროვნების მატერიალური და არამატერიალური სიკეთეები; გ) ზიანის ანაზღაურებას კომპენსაციური ხასიათი აქვს; დ) ევროპული ქვეყნების სამართალი იცნობს მორალური ზიანის ანაზღაურების წესს; ე) სასამართლოებმა უნდა დაადგინონ მორალური ზიანის ანაზღაურების კრიტერიუმები. შესაბამისად, ავტორმა მიზნად დაისახა სამი საკვანძო საკითხის დადგენა: 1) მორალური ზიანის ონტოლოგიური ბუნების გარკვე-

ვა; 2) ზოგადად, ზიანის რეპარაციისა და უშუალოდ მორალური ზიანის ანაზღაურების საფუძვლის შესწავლა; 3) არაქონებრივი ზიანის ფულადი ანაზღაურების პრინციპის შემოღების მიზანშეწონილობის დასაბუთება.¹⁷

3. მორალური ზიანის ონტოლოგიური ბუნების დადგენა

სტატიის ძირითადი იდეის მნიშვნელობაში დარწმუნება მოითხოვს, უპირველეს ყოვლისა, ზემოთ მოცემული არგუმენტების გაანალიზებას. დასაწყისში გრიგოლ რცხილაძემ მორალური ზიანი დაუპირისპირა რა მატერიალურ ზიანს, ლოგიკურად ახსნა არაქონებრივი ზიანის სამართლებრივი ბუნება. პირველ რიგში, ავტორმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ მატერიალური ზიანი შეიძლება დადგეს როგორც ქონებისთვის ვნების მიყენების დროს, ისე იმ შემთხვევაში, როცა ზიანი შეიძლება შეფასდეს ფულადი ფორმით სამოქალაქო ბრუნვის წესების მიხედვით. თუმცა იქვე დააბუსტა, რომ ზიანი, რომელიც ფულადი ფორმით შეიძლება გადმოიცეს, ყოველთვის მატერიალურ ხასიათს ატარებს, მიუხედავად იმისა, თუ რა თვისებებით ხასიათდება ხელყოფილი სიკეთე. შესაბამისად, არაქონებრივი სიკეთის შელახვამ შეიძლება გამოიწვიოს მატერიალური ზიანი და პირიქით, ქონებრივი სიკეთისთვის ვნების მიყენებით შეიძლება დადგეს არამატერიალური ხასიათის ზიანი. მაგალითად, საქმიან წრეებში პირის მიმართ არსებული ნდობა (კრედიტი) წმინდა მორალური სიკეთეა, თუმცა მისი ხელყოფა ამ პირისა და მისი ქონებრივი მდგომარეობის შესახებ ისეთი ცრუ ხმების გავრცელებით, რომლებიც საზოგადოებაში ნდობას შეარყევს და დაუკარგავს, იწვევს ქონებრივი ზიანის წარმოშობას. ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, ავტორმა სამართლი-

16 იხ. ჩიკვაშვილი შ., 2003, პასუხისმგებლობა მორალური ზიანისთვის, თბილისი; დოლონაძე ლ., 2010. მორალური ზიანის ანაზღაურება (სადოქტორო დისერტაცია), თბილისი; ბარაბაძე ნ., 2012. მორალური ზიანი და მისი ანაზღაურების პრობლემა, თბილისი.

17 იხ. რცხილაძე გრ., 1928. მორალური ზიანის ანაზღაურება, ჟურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №4, გვ. 79-82.

ანად დაასკვნა, რომ ზიანის მორალური ხასიათი დამოკიდებულია არა ხელყოფილი სიკეთის თვისებაზე, არამედ იმაზე, თუ რამდენად შეიძლება სიკეთის შელახვის შედეგი ქონებრივად შეფასდეს და ფულად ეკვივალენტში გადმოიცეს ის. ამასთან, რცხილაძემ დაადასტურა, რომ ხშირ შემთხვევაში ზიანი შეიძლება ატარებდეს როგორც მატერიალურ, ისე არაქონებრივ ხასიათს, თუმცა ეს არ გულისხმობს მათ იგივეობას. აქ მოიაზრება მხოლოდ მათი გამომწვევი გარემოებების იგივეობა.¹⁸ ამდენად, მართალია, მორალური ზიანი შეიძლება იყოს არა მხოლოდ არაქონებრივი, არამედ ქონებრივი სიკეთის ხელყოფის შედეგიც, მაგრამ ის არ მოიცავს ქონებრივ ელემენტს და არის წმინდა ფიზიკური ან ფსიქიკური ტანჯვა.¹⁹ ამასთან, დასაწყისში დამდგარმა მორალურმა ზიანმა შეიძლება დროის გარკვეული მონაკვეთის შემდეგ შეიძინოს ქონებრივი ხასიათი. მაშასადამე, ზიანის ბუნების დასადგენად უნდა განისაზღვროს, მოეპოვება თუ არა ზიანის შედეგს ქონებრივი, ფულადი ეკვივალენტი.²⁰ ამიტომაცაა, რომ ანგლო-ამერიკულ და ფრანგულ სამართალში მორალურ ზიანს მოიხსენიებენ, როგორც ეკონომიკური თვალსაზრისით გაუზომად ზიანს, რომელსაც იწვევს არაფულადი ინტერესების ხელყოფა.²¹

აქვე ავტორმა განიხილა რა „საპირადო ზიანი“ და „მორალური ზიანი“, მათ შორის

განსხვავება, იგი დაეხმარა მას მორალური ზიანის ონტოლოგიური ბუნების გარკვევაში. მისი თქმით, საპირადო ზიანი, რომელიც მიადგა პიროვნების ჯანმრთელობას ან სხეულს, მაგრამ შეიძლება ფულადი ფორმით შეფასდეს. რაც შეეხება მორალურ ზიანს, მასში მოიაზრება ზიანი, რომელსაც ფულადი ეკვივალენტი არ მოეპოვება, თუნდაც ის ქონების ხელყოფით დადგეს. საპირადო სიკეთეებია ჯანმრთელობა და ფიზიკური მთლიანობა. მართალია, ისინი აპრიორი ქონება არაა და ფულადი ფორმით შეფასება ვერ ხდება, თუმცა, თუ მათი შელახვით დადგა შრომის უნარის მოსპობა ან შემცირება, ამას შეიძლება მოჰყვეს იმ შემოსავლის შემოკლება, რომელსაც პირი შრომითი მოვალეობის შესრულებისას მიიღებდა. ამიტომ ეს ზიანი მატერიალურ ხასიათს შეიძენს. მაგრამ რაც უნდა ზუსტი მათემატიკური სისწორით იყოს გამოანგარიშებული დაკარგული შემოსავლის რაოდენობა, ეს მაინც ვერ შეავსებს დაკარგულ ჯანმრთელობას. სწორედ ის, რაც მატერიალურ ზიანს აღემატება, რჩება ამოუვსებელი და განიხილება მორალურ ზიანად. შესაბამისად, სავსებით სამართლიანია ავტორის დასკვნა იმაზე, რომ მორალური ზიანი არის არა მდგომარეობის ზნეობრივი შეფასება, არამედ ადამიანის სულიერი სამყაროს მიერ რეალურად განცდილი და უფრო მეტად მტკივნეული ზიანი, ვიდრე ქონებრივი ზიანი.²² ეს დებულებები აისახა კიდევ დღეს მოქმედ სამოქალაქო კოდექსში, კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის (შემდგომში – სსკ) 408-ე მუხლის მიხედვით, დაზარალებულს გაუჩნდა ქონებრივი ზიანის მოთხოვნის უფლება, ხოლო, სსკ-ის 413-ე მუხლის თანახმად, არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება. დასაწყისშივე უნდა აღინიშნოს, რომ ადამიანის ჯანმრთელობა სრული ფიზიკური და ფსიქიკური კეთილდღეობის მდგომარეობაა, რომლის ხელყოფითაც

18 რცხილაძე გრ., 1928. მორალური ზიანის ანაზღაურება, ურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №4, გვ. 80.

19 მორალური ზიანის შესახებ დანჯრ. იხ. Беляцкий С., 1911. Возмещение морального (неимущественного) вреда, в Еженедельном юридическом газете «Право», воскресенье 24 июля, №29, 1620-1627; Зейц А., 1927. Возмещение морального вреда по советскому праву, в журнале «Еженедельник советской юстиции», №47, стр.1465; ასევე, იხ. Hütte F./ Helborn M., 2005. Schuldrecht Allgemeiner Teil, 3. Aufl., Grasberg bei Bremsen, Verlag Rolf Schmidt GmbH, S. 342.

20 იხ. ნინიძე თ., 1978. მორალური ზიანის პრობლემა სამოქალაქო სამართალში, ურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №2, გვ. 45.

21 Осаке К., 2009. Анатомия морального вреда: Классическая интерпретация морального вреда в англо-американском праве, «Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения», №3, стр. 26.

22 რცხილაძე გრ., 1928. მორალური ზიანის ანაზღაურება, ურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №4, გვ. 80.

ადამიანმა შეიძლება სრული კეთილდღეობა დაკარგოს. თვით ჯანმრთელობაზე უფლება აბსოლუტური უფლებაა და მას შეესაბამება ამ უფლების დამრღვევთა თავშეკავების მოვალეობა.²³ ჯანმრთელობის ხელყოფა იურიდიული ფაქტია, რომელიც წარმოშობს იურიდიულ შედეგებს, მათ შორის ზიანის ანაზღაურების მოვალეობას.²⁴ ამასთან, პიროვნება შედეგადაა რა სულისა და სხეულისგან, პიროვნების დაცვაც ლოგიკურად უნდა მოიაზრებდეს სხეულებრივი და არამატერიალური სფეროების დაცვას. ამ შემთხვევაში ჯანმრთელობის ხელყოფისთვის პასუხი უნდა აგოს იმ პირმა, რომლის მოქმედება მიმართულია როგორც სულის, ისე სხეულის ხელყოფისკენ, რასაც მოჰყვება ფსიქოლოგიური ტრავმა, ნევროზი და სხვა უარყოფითი შედეგი.²⁵

ამდენად, სტატიაში ხაზგასმულია მორალური ზიანის მრავალკლასობრივი ხასიათის რამდენიმე ასპექტი, რაც, როგორც იურიდიულ ლიტერატურაში აღინიშნა, გამოიხატება იმაში, რომ შეიძლება ერთმა დელიქტმა სხვა სახის მორალური ზიანი წარმოშვას. ალბათ, იურიდიული თვალსაზრისით, ყველაზე მნიშვნელოვანია ის, რომ სტატიაში გამოკვეთილია მორალური ზიანი, როგორც იურიდიული კატეგორია, რადგან არაქონებრივი ზიანი სხვისი სიკეთის ბრალეული და არამართლზომიერი მოქმედების არასახარბიელო შედეგია. ამ გაგებით, მორალური ზიანი იურიდიული ზიანი და მჭიდროდ უკავშირდება სამართალდარღვევას. შესაბამისად, არაქონებრივი ზიანი წარმოადგენს ფაქტობრივი ზიანის კონცეპტუალურ ანტიპოდს.²⁶

4. მორალური ზიანის ანაზღაურების ფორმალური საპრობლემური საფუძვლები

დღეს მოქმედ კანონმდებლობაში ხაზგასმულია, რომ თუ ჯანმრთელობის ან სხეულის დაზიანებას მოჰყვება შედეგად შრომის უნარის წართმევა, შემცირება ან კიდევ მოთხოვნილებების გაზრდა, ეს ქმნის ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების საფუძველს (სსკ-ის 408-ე მუხლის მე-2 ნაწილი). შესაბამისად, ცხადია, ჯანმრთელობის ყოველი შელახვა იმთავითვე არ წარმოშობს არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების საფუძველს. საქმე ისაა, რომ არამატერიალური ზიანი ექვემდებარება ანაზღაურებას, თუ ჯანმრთელობას მიაღება ზიანი და ამან გამოიწვია სულიერი, ფსიქიკური ტანჯვა, ეს წინაპირობები კი კუმულაციურად უნდა არსებობდეს. შესაბამისად, მორალური ზიანი არ უნდა ანაზღაურდეს, თუ ქონებრივი ზიანის გამო წარმოშობილ სულიერ ტანჯვას მოჰყვება ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესება (მოშლა). მართალია, გარკვეულ ქმედებას შესაძლებელია მოჰყვეს მორალური, სულიერი ტანჯვა, მაგრამ ის ანაზღაურდება მხოლოდ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. ამდენად, არაქონებრივი ზიანი უნდა ანაზღაურდეს ჯანმრთელობისთვის ვნების მიყენების შედეგად გამოწვეული სულიერი, ფსიქიკური ტანჯვის დროს (და არა ქონებრივი ზიანის გამო სულიერი ტანჯვის საფუძველზე ჯანმრთელობის მოშლისას). აღნიშნული წესი ასე რომ არ განიმარტოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს ნორმა გავრცელდებოდა ნებისმიერი ქონებრივი ვალდებულების დარღვევის მიმართ, რომელიც სულიერი ტანჯვის შედეგად გამოიწვევს ჯანმრთელობის გაუარესებას, მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის შედეგად და ა.შ., რაც დაუშვებელია.²⁷ შესაბამისად, თუ ქო-

23 იხ. ჩიკვაშვილი შ., 2003. პასუხისმგებლობა მორალური ზიანისთვის, თბილისი, გვ. 125-126.
 24 Смирнов В. Т., 1957. Гражданская ответственность государственных предприятий за причинение увечья или смерти работникам, Москва, стр. 111.
 25 იხ. Schnellhammer K., 2014. Schuldrecht nach Anspruchsgrundlagen, samt BGB Allgemeiner Teil, 9. Auflage, Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg, S. 706.
 26 იხ. Осаке К., 2009. Анатомия морального вреда: Классическая интерпретация морального вреда в англо-американском праве, «Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения»,

№3, стр. 27-28, 34-35.
 27 ამავე მოსაზრების შესახებ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის

ნებრივი ვალდებულების დარღვევას მოჰყვება ჯანმრთელობის ხელყოფა, ამ შემთხვევაში უნდა დადგინდეს, დადგა თუ არა პირველადი ზიანი მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებით, რომელმაც გამოიწვია ჯანმრთელობის (და არა ქონების) შელახვა, ვინაიდან, სწორედ ეს ქმნის მორალური ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივ საფუძველს.²⁸

შემდეგი არგუმენტი უკავშირდება, ერთი მხრივ, სამართლისდაცვით ფუნქციას, უზრუნველყოს ქონებრივი და არა-ქონებრივი ინტერესები, მეორე მხრივ კი, ზიანის ანაზღაურების კომპენსაციური ხასიათის ჩვენებას. ავტორი ხაზგასმით მიუთითებდა, რომ ქონებრივი ზიანის რეპარაციის საფუძველია არაობიექტურად არსებული ქონება, ე. ი. საბოლოო ანგარიში იმ ნივთებისა, რომლებითაც ადამიანი თავის მოთხოვნილებებს იკმაყოფილებს, არამედ პირისთვის ამ ნივთების კუთვნილება. მატერიალური ზიანის ანაზღაურების გამართლება არის არა თავისთავად ქონებაში, არამედ პიროვნებაში, პირისათვის ნივთის კუთვნილებაში. შესაბამისად, ამოსავალი წერტილი მატერიალური ზიანის ანაზღაურების დროს არის პირი (და არა ნივთი). მატერიალურია თუ არამატერიალური სიკეთე და ზიანი, სამართალმა რომ თავისი ფუნქცია შეასრულოს, მან უნდა დაიცვას პირი იმ სიკეთეთა მფლობელობის მდგომარეობაში, რომლებითაც ადამიანი ქმნის და ამტკიცებს ადამიანურ ბედნიერებას. ამიტომ ავტორმა ლოგიკურად დაასკვნა, რომ სამართლის უძირითადესი დანიშნულებაა, დაიცვას პირი ქონებრივი და არაქონებრივი სიკეთის ხელყოფისგან.²⁹

5. მორალური ზიანის ფულადი ანაზღაურების პრინციპის შემოღების მიზანშეწონილობა და ევროპული ქვეყნების მიდგომები

როგორც სტატიაში აღინიშნა, მორალური და მატერიალური ზიანის რეპარაციას აქვს იდენტური საფუძველი. გამოყოფენ ზიანის რეპარაციის ორ საშუალებას: 1. ზიანის მიყენებამდეარსებული ფაქტობრივი მდგომარეობის აღდგენა (რესტიტუცია); 2. განცდილი ზიანის ფულადი ფორმით ანაზღაურება (კომპენსაცია). მორალური ზიანის რესტიტუცია გამორიცხულია, ვინაიდან ტანჯვა, ერთხელ ადამიანის მიერ განცდილი, ამოუშლელია მისი სულიერი აგებულებიდან. ამიტომ რჩება ფულადი ანაზღაურება. დავაც სწორედ იმას ეხება, თუ რამდენად შეიძლება მორალური ზიანის ანაზღაურება ფულადი თანხის გადახდენებით.³⁰ პიროვნული უფლებების ბრალეული ხელყოფისას ნაკლებადაა მოსალოდნელი დარღვევამდე არსებული მდგომარეობის აღდგენა, თუ, მაგალითად, არაა საკმარისი საპასუხო ცნობების გამოქვეყნება. ამიტომ დგება სწორედ ფულადი ანაზღაურების საკითხი, რომელიც გამომდინარეობს სსკ-ის 409-ე მუხლით განსაზღვრული პრინციპიდან იმის თაობაზე, რომ თუ პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა შეუძლებელია ან უკავშირდება არათანაზომიერ ხარჯებს, უნდა მოხდეს ფულადი კომპენსაცია.³¹ შესაბამისად, ფულადი ეკვივალენტის დადგენა ზიანის ანაზღაურებისას ხშირად არა რესტიტუციური, არამედ კომპენსაციური ბუნებისაა. მორალური ზიანის რეპარაციაც ყოველთვის კომპენსაციური ხასიათის იქნება.³²

მორიგი არგუმენტი, რომლითაც ავტორი არაქონებრივი ზიანის ფულად

2012 წლის 20 იანვრის №ას-1156-1176-2011 გადაწყვეტილება.

28 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 18 მაისის №ას-1001-962-2014 გადაწყვეტილება.

29 იხ. რცხილაძე ვრ., 1928. მორალური ზიანის ანაზღაურება, უურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №4, გვ. 80-81.

30 იქვე.

31 იხ. კერესელიძე დ., 2009. კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, გვ. 157-158.

32 იხ. ნინიძე თ., 1978. მორალური ზიანის პრობლემა სამოქალაქო სამართალი, უურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №2, გვ. 54.

დი ფორმით ანაზღაურების წესის შემოტანას ასაბუთებდა, უკავშირდება იმას, რომ სხვადასხვა ევროპული ქვეყნის სამართალი ითვალისწინებს მორალური ზიანის ანაზღაურებას. თუმცა, იმის მიხედვით, როდის მოხდეს მორალური ზიანის ანაზღაურება და რა პრინციპის საფუძველზე, შეიძლება გამოიყოს არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ორი მოდელი: ა) ფართო, იგივე ლიბერალური და ბ) „მკაცრი“, ანუ ვიწრო მიდგომები. პირველი სისტემის თანახმად, მორალური ზიანი შეიძლება ანაზღაურდეს პრაქტიკულად ყოველთვის (კანონში მითითებული გამონაკლისების გარდა). მას ავტორი მსგავსების გამო მოიხსენიებს, როგორც „ფრანგულ-ინგლისურ სისტემას“. რაც შეეხება ვიწრო მიდგომას, აქ არაქონებრივი ზიანი უნდა ანაზღაურდეს მხოლოდ კანონით ზუსტად განსაზღვრულ შემთხვევებში.³³

ფაქტობრივად, არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების თვალსაზრისით, საფრანგეთმა პირველმა დაამკვიდრა ლიბერალური მიდგომა, რომლის ერთგულიცაა დღემდე.³⁴ დღესაც საფრანგეთის კანონმდებლობაში არამატერიალური ზიანი არ განიხილება ზიანის სახედ. შესაბამისად, არაქონებრივი ზიანის მიყენებისას სამოქალაქო პასუხისმგებლობის საფუძველები ფაქტობრივად ემთხვევა ზიანის დროს პასუხისმგებლობის ზოგად წინაპირობებს.³⁵ როგორც საფრანგეთის კანონმდებლობა, ისე სასამართლო პრაქტიკა არ ზღუდავს პირად არაქონებრივ უფლებებსა და სიკეთეებს რაიმე განსაზღვრული ჩამონათვალთ. ამიტომ დაშვებულია არაქონებრივი ზიანის კომპენსირება ძალიან ბევრ

შემთხვევაში, რაც ობიექტურად ზრდის ამ სიკეთეების სამართლებრივ დაცვას.³⁶ ამასთან, ამჟამად ფაქტობრივად საფრანგეთის სასამართლო პრაქტიკაში გაჩნდა გადაწყვეტილებები, რომლებიც ეხებოდა მატერიალურ ზიანთან მჭიდროდ დაკავშირებული მორალური ტრავმისთვის ანაზღაურებას. შესაბამისად, საფრანგეთის სასამართლო დღესდღეობით ითვალისწინებს კრედიტორის მორალურ თუ სულიერ ინტერესს სახელშეკრულებო ვალდებულებების დარღვევის შემთხვევაშიც.³⁷ ამდენად, საფრანგეთში (ასევე, ინგლისში) გაცილებით შეუზღუდავად (ფართოდ) ხდება არამატერიალური ზიანის ანაზღაურება, ვიდრე ეს გერმანიაშია. არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურებისთვის ფრანგულ სამართალში (მსგავსად ინგლისისა) საკმარისია მცირემნიშვნელობის ზიანის დამტკიცებაც. ამასთან, ევროპული კავშირის სამართალი არამატერიალური ზიანის სისტემატიზაციასთან დაკავშირებით ორიენტირებულია ინგლისურ და ფრანგულ სამართალზე.³⁸

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდება ითვალისწინებდა 2002 წლის ცვლილებამდე სწორედ ამ სისტემას. თუმცა გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში (შემდგომში – გსკ) 2002 წელს განხორციელებული ცვლილებების თანახმად, 253-ე მუხლს³⁹ დაემატა სექსუალური თვითგამორკვევისთვის არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურება, მიუხედავად მისი სქესისა. ამასთან, არამატერიალური ზიანის ანაზღაურება შეიძლება ნებისმიერი არაქონებრივი სიკეთის, მათ შორის ზოგადი პიროვნული უფლების და არა მხოლოდ

33 იხ. რუხილაძე ვრ., 1928. მორალური ზიანის ანაზღაურება, ურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №4, გვ. 81.
 34 Palmer V. V., 2015. Dommages moraux : L'éveil français au 19eme siècle (Moral Damages: The Fecnh Awakening in the 19th Century), RIDC, 1-2015, Tulane University School of Law Public Law and Legal Theory Working Paper Series Working Paper, No. 15, 7 May, S. 1-3.
 35 ბარაბაძე ნ., 2012. მორალური ზიანი და მისი ანაზღაურების პრობლემა, თბილისი, გვ. 40.

36 Honore A. M., 1971. Causation and Remoteness of Damage. In International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. XI, Ch. 7. The Hague: M. Nijhoff, S. 108, ციტირებულია: ბარაბაძე ნ., 2012, მორალური ზიანი და მისი ანაზღაურების პრობლემა, თბილისი, გვ. 41.
 37 Litvinoff S., 1977. Moral Damages, Journal "Louisiana Law Review", Volume 38, Number 1, S. 2-4.
 38 Wurmnest W., 2003. Grundzüge eines europäischen Haftungsrechts: eine rechtsvergleichende Untersuchung des Gemeinschaftsrechts, Tübingen, S. 288, 300-301.
 39 BGB § 253.

253-ე მუხლის II ნაწილში მოცემული პირადი სიკეთეების შელახვისას.⁴⁰ ამ მუხლის ეს ნაწილი ქმნის არა ცალკე მდგომ მოთხოვნის საფუძველს, არამედ წინაპირობად ითვალისწინებს მოვალის მიერ ზიანის ანაზღაურების კანონისმიერ ვალდებულებას, როგორცაა, მაგალითად, გსკ-ის 823-ე მუხლი. უმნიშვნელო არაქონებრივი ზიანი სასამართლო პრაქტიკაში არ ანაზღაურდება.⁴¹ ამდენად, ცვლილების მიზანი იყო არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების შემთხვევების გაფართოება და შეძლებისდაგვარად საკითხის ამომწურავად დარეგულირება.⁴²

ამასთან, ვიწრო მიდგომა დღესაც აქტუალურია ქართული რეალობისთვის. მართალია, საქართველო გერმანიის გზას დაადგა⁴³, მაგრამ არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების შემთხვევებთან დაკავშირებით დარჩა ტელეოლოგიური რედუქციის ერთგული. დღესდღეობით მორალური ზიანის ანაზღაურებას ეძღვნება სსკ-ის 413-ე მუხლი, რომლის I ნაწილის მიხედვით, არაქონებრივი ზიანისთვის ფულადი ანაზღაურება შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს მხოლოდ „კანონით ზუსტად განსაზღვრულ შემთხვევებში“ „გონივრული“ და „სამართლიანი“ ანაზღაურების სახით. „კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში“ მოიაზრება არა მხოლოდ სსკ-ით, არამედ საჯაროსამართლებრივი ნორმებით გათვალისწინებული შემთხვევებიც.⁴⁴ არაქონებრივი ზიანის ანაზღა-

ურების მოთხოვნის დაკმაყოფილება გამორიცხულია, თუ კანონით პირდაპირ არაა ასეთი მოთხოვნის დაკმაყოფილება დადგენილი. ამდენად, ნორმაში მხოლოდ „ზიანის ანაზღაურებაზე“ მითითებისას იგულისხმება, რომ უნდა ანაზღაურდეს ქონებრივი ზიანი.⁴⁵ ამასთან, ის უნდა ანაზღაურდეს ქონებრივი ზიანისგან დამოუკიდებლად, მიუხედავად იმისა, არამატერიალურ ზიანთან ერთად დადგა თუ არა ქონებრივი ზიანი და ეს უკანასკნელი ანაზღაურდა თუ არა.⁴⁶ ესე იგი, გაზიარებულია გრიგოლ რცხილაძის მიდგომა იმაზე, რომ უნდა არსებობდეს მორალური ზიანის ფულადი ფორმით ანაზღაურების წესი, მაგრამ არა ნებისმიერი უსიამოვნებისთვის. შესაბამისად, ავტორმა დასაწყისშივე გამიჯნა არსებითი ზიანი უმნიშვნელო ზიანისგან და ლოგიკურად განსაზღვრა, რომ მორალური ზიანი უნდა ანაზღაურდეს მხოლოდ მკაცრად განსაზღვრულ შემთხვევებში ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინებით.⁴⁷ საქართველოს ამჟამინდელი სამოქალაქო კოდექსის მნიშვნელოვანი სიახლეა მორალური ზიანისთვის მატერიალური ანაზღაურების პრინციპის შემოღება. ამდენად, დღესდღეობით ბრალეული შელახვისას პირს წარმოეშობა არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებაც (სსკ-ის მე-18 მუხლის მე-6 ნაწილი).⁴⁸

არაქონებრივი ზიანის მნიშვნელობაზე საუბარი ზედმეტია, უფრო მეტიც მას ხშირად ბევრად მძიმე შედეგი მოაქვს

40 Müller S., 2007. Überkompensatorische Schmerzengeldbemessung? Ein Beitrag zu den Grundlagen des 253 Abs. 2 BGB n. F., Berliner Reihe – Versicherungswissenschaft in Berlin, Band 29, Berlin, S. 9.

41 კროპოლოერი ი., 2014. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი – სასწავლო კომენტარი, თარგმნეს ზ. ჭეჭელაშვილმა და თ. დარჯანიამ, თბილისი, გვ. 135-136.

42 იხ. დოლონაძე ლ., 2010. მორალური ზიანის ანაზღაურება (სადოქტორო დისერტაცია), თბილისი, გვ. 22.

43 იხ. ზოიძე ბ., 2005. ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, თბილისი, გვ. 105.

44 აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით იხ. ძლიერიშვილი ზ., 2013. მომეტებული საფრთხის წყაროთი მიყენებული ზიანის ანაზღაურება სსკ-ის 999-ე მუხლის მაგალითზე, უურნალი „ადვოკატი“, №2, გვ. 32-33.

45 იხ. ცისკაძე მ., 2008. სხეულის დაზიანებისთვის არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების პრობლემა საქართველოს კანონმდებლობაში, უურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“, №2, გვ. 17.

46 იხ. ჩიკვაშვილი შ., 2003. დელიქტური ვალდებულებები სამოქალაქო სამართალში, თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტის 80 წლისთავისადმი მიძღვნილ საიუბილეო კრებულში: „სახელმწიფოსა და სამართლის აქტუალური პრობლემები“ (რედ. შენგელია რ.), თბილისი, გვ. 188.

47 იხ. რცხილაძე გრ., 1928. მორალური ზიანის ანაზღაურება, უურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №4, გვ. 81-82.

48 იხ. ჭანტურია ლ., 1997. პირადი არაქონებრივი უფლებები თანამედროვე სამოქალაქო სამართალში, უურნალი „სამართალი“, №11-12, გვ. 30, 28.

ადამიანისათვის, ვიდრე ქონებრივ ზიანს. საქმე ისაა, რომ არამატერიალური ზიანის ანაზღაურება კანონით, პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევაში, სამართლიანად გულისხმობს, რომ მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის (პატივი, ღირსება, საქმიანი რეპუტაცია, სიცოცხლე, ჯამრთელობა პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა და სხვა) ხელყოფისა და მნიშვნელოვანი (მძიმე) არაქონებრივი ზიანის არსებობისას იძლევა კანონმდებლობა მისი ანაზღაურების შესაძლებლობას. ამით კანონმდებელმა ფაქტობრივად გამიჭნა არსებითი და არაარსებითი ზიანი; არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურდება, თუ ზიანი სამართლებრივად მნიშვნელოვანი და ანგარიშგასაწევია.⁴⁹ მაგალითად, სსკ-ის მე-18 მუხლის VI ნაწილის მიხედვით, სახელის უფლების, როგორც აბსოლუტური უფლების, შელახვით წარმოიშობა დელიქტური ვალდებულება. სახელის მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ხელყოფისას დაზარალებულს შეუძლია, მოითხოვოს არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურება (სსკ-ის 992-ე მუხლი).⁵⁰

ავტორს კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული, რომ მორალური ზიანის ეკვივალენტი ვერ იქნება ფულადი ანაზღაურება, ვინაიდან მორალი და ფული ანტიპოდებია, მათი გათანაბრება დაუშვებელია. თუმცა იქვე გამოკვეთა რა ზიანის მიყენების დროს უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი – დაზარალებულის ქონებრივი მდგომარეობის აღდგენა, ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ფულადი კომპენსაცია დაზარალებულისთვის გარკვეულწილად მორალური დაკმაყოფილების (სატისფაქციის) მნიშვნელობას იძენს. ზიანის რეპარაციის შესაბამისი საშუალება არ არსებობს. ამ შემთხვევაში ფულადი ანაზღაურება მხოლოდ სუროგატია და არა პირდაპირი

სარეპარაციო იარაღი, თუმცა უკეთესი საშუალების უქონლობის პირობებში დგება საკითხი, ან სრულიად უსანქციოდ დარჩეს მორალური ზიანის მიყენება, ან ფულადი ფორმით ანაზღაურდეს. უსანქციოდ რაიმე უფლების დატოვება თვით ამ უფლების უარყოფას უტოლდება და ამიტომ უკეთესი საშუალების უქონლობის გამო მიზანშეწონილია, სამართალი ფულადი კომპენსაციით მაინც მფარველობდეს იმ უფლებებს, რომელთა შელახვასაც მორალური ზიანი მოჰყვება.⁵¹

ამდენად, ვინაიდან არაქონებრივი ზიანი სპეციფიკურობის გამო სრულად ვერ ანაზღაურდება, აქ კომპენსაცია მოემსახურება ტკივილების შემსუბუქებას. ცხადია, მოსარჩელეს შეუძლია, სასარჩელო განცხადებაში ასახოს მიყენებული სულიერი თუ ფიზიკური ტკივილის კომპენსაციისთვის ფულადი თანხა, რომელიც მის მოსაზრებას ეფუძნება, მაგრამ ანაზღაურების მოცულობას სასამართლო განსაზღვრავს მოთხოვნის ფარგლებში.⁵²

6. მორალური ზიანის ანაზღაურების ამოცანები და კრიტერიუმები

არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების დროს უმთავრესია დაზარალებულის მდგომარეობის რეაბილიტაცია, რაც, ძირითადად, კერძოსამართლებრივი მეტოდებით მიიღწევა. მაგალითად, ადამიანის წარუხოცელი დამახინჯებისა თუ შრომისუნარიანობის სრული დაკარგვის დროს მორალური ზიანის ანაზღაურება კომპენსაციურ ხასიათს ატარებს, ხოლო თვით მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა სატისფაქციური ბუნებისაა, ვინაიდან მისი დაკმაყოფილების შემდეგ დაზარალებულს შეუძლია სხვა სულიერი თუ

49 აღნიშნულთან დაკავშირ. იხ. დოლონაძე ლ., 2010. მორალური ზიანის ანაზღაურება (სადოქტორო დისერტაცია), თბილისი, გვ. 174-175, 181.

50 იხ. ბიჭია მ., 2012. პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, თბილისი, გვ. 149-150.

51 იხ. რუსილაძე გრ., 1928. მორალური ზიანის ანაზღაურება, ურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №4, გვ. 81-82.

52 აღნიშნულთან დაკავშირებით იხ. ძლიერიშვილი ზ., 2013. მომეტებული საფრთხის წყაროთი მიყენებული ზიანის ანაზღაურება სსკ-ის 999-ე მუხლის მაგალითზე, ურნალი „ადვოკატი“, №2, გვ. 32-33.

ქონებრივი ინტერესების განხორციელება. ამ შემთხვევებში რესტიტუცია ვერ მიიღწევა. ამასთან, უდავოა, რომ მორალური ზიანის ანაზღაურებას პრევენციული დატვირთვაც აქვს. ამდენად, მორალური ზიანის ანაზღაურება შეიძლება ჩაითვალოს, როგორც დაზარალებულის დარღვეული უფლების აღიარების ერთ-ერთი საშუალება,⁵³ ხოლო მისი უგულებელყოფით ხდება უმნიშვნელოვანესი ღირებულების, პიროვნების, უარყოფა.

აქ გასათვალისწინებელია არამატერიალური ზიანის ანაზღაურების გონივრულობისა და სამართლიანობის კრიტერიუმები, რომლებიც უნდა გამოიხატოს სოციალური ამოცანების განხორციელებით. ამ გაგებით, არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურებას სამი ფუნქცია აქვს: დააკმაყოფილოს დაზარალებული, ზემოქმედება მოახდინოს ზიანის მიმყენებელზე და თავიდან აიცილოს პიროვნული უფლებების ხელყოფა სხვა პირების მიერ. ამ ფუნქციათა კომბინაცია არის არამატერიალური ზიანის ანაზღაურების ერთიანი მიზანი, რომელიც არაქონებრივი ზიანის ფულად ანაზღაურებაში უნდა აისახოს. ამასთან, არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების უმთავრესი მიზანია სულიერი თუ ხორციელი ტკივილის ან ხელყოფილი პიროვნული სიკეთის დადებითი ემოციებით შეცვლა. კომპენსაციური ფუნქციის განხორციელების უპირველესი ფაქტორია ფსიქიკური ზიანი ანუ სულიერი ტკივილი, რომელიც პიროვნული უფლებების შელახვის შედეგად დადგა. თუ ფსიქიკურმა ზიანმა გამოხატულება ჰპოვა დაზარალებულის ფიზიკურ მდგომარეობაშიც, მაშინ საქმე ეხება ასანაზღაურებელი ზიანის მნიშვნელოვან მასშტაბებს.⁵⁴ ამ შემთხვევაში უნდა მოიპოვებოდეს პასუხისმგებლობის აღმზრდელობით-გამაფრთხილებელი ზე-

მოქმედების გამოვლენა რეპრესიის გამოყენების შესაძლებლობასა და ზიანის ანაზღაურების მოვალეობის დაკისრებაში. აქ გამოკვეთილია, რომ ქონებრივი რეპრესია განიხილება პრევენციის მოქმედების პირობად.⁵⁵ ამასთან, არამატერიალური ზიანის ფულადი კომპენსაციით დაკმაყოფილების ფუნქცია გარდაცვლილის დროს ვერ სრულდება, შესაბამისად, გარდაცვალებისას არამატერიალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა არ დაკმაყოფილდება.⁵⁶ თუმცა დაზარალებულის გარდაცვალების გამო ახლობლის მძიმე ფსიქიკური თუ სულიერი ტანჯვისას ახლობელი შეიძლება განიხილებოდეს მორალური ზიანის ანაზღაურების უფლების დამოუკიდებელ სუბიექტად.⁵⁷ შესაბამისად, შეილება რა ამ სუბიექტის პირადი სიკეთე (ჯანმრთელობა)⁵⁸, მას წარმოეშობა უფლება, არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურება მოითხოვოს ზოგად საფუძვლებზე დაყრდნობით (სსკ-ის 413-ე და 992-ე მუხლები).

გრიგოლ რცხილაძემ გამოკვეთა რა მორალური ზიანის შემთხვევათა სპეციფიკა, სამართლიანად შენიშნა, რომ მორალური ზიანის ანაზღაურების ოდენობის განსაზღვრა უნდა მოახდინოს სასამართლომ თავისუფალი შეხედულებისა და კონკრეტული გარემოებების მიხედვით. ავტორის აზრით, ამ შემთხვევაში სასამართლო უფრო მეტი ნდობით აღიჭურვება, რაც პირდაპირპროციულად აისახება სამართლიანობის მიღწევაზეც.⁵⁹ ამავე მოსაზრების განვითარებად უნდა

53 იხ. ნინიძე თ., 1978. მორალური ზიანის პრობლემა სამოქალაქო სამართალში, ჟურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №2, გვ. 55.

54 იხ. ნინიძე თ., 2002. პირადი არაქონებრივი უფლებები, სსკ-ის კომენტარი, წ. I, თბილისი, გვ. 74-76.

55 იხ. Варкалло В., 1978. Об Ответственности по гражданскому праву (возмещение вреда – функции, виды, границы), Перевод с польского В. Залеского, Москва, стр. 38, 44-45.

56 კროპოლერი ი., 2014. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი – სასწავლო კომენტარი, თარგმნეს ზ. ჭეჭელაშვილმა და თ. დარჯანიამ, თბილისი, გვ. 636.

57 იხ. ჩიკვაშვილი შ., 2003. პასუხისმგებლობა მორალური ზიანისთვის, თბილისი, გვ. 132-133, 161.

58 იხ. ბიჭია მ., 2012. პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, თბილისი, გვ. 252-253.

59 იხ. რცხილაძე გრ., 1928. მორალური ზიანის ანაზღაურება, ჟურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №4, გვ. 82.

აღვიქვით დღესდღეობით მოქმედი პრინციპი, რომ სასამართლომ ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში კომპენსაციის ოდენობა უნდა განსაზღვროს არა ეკვივალენტურობის პრინციპის, არამედ პირის ინდივიდუალურ თავისებურებების მიხედვით, როგორცაა თვით ამ ზიანის ხარისხი და ხასიათი, მხარეთა მატერიალური მდგომარეობა. ამასთან, საგულისხმოა, რომ როგორც მსუბუქი სულიერი განცდები, ისე მსუბუქი ფიზიკური ტკივილი მხედველობაში არ მიიღება.⁶⁰ ასევე, გასათვალისწინებელია ფიზიკური და სულიერი ტკივილის ხარისხი, ზიანის მიმყენებლის ბრალის (როცა ეს პასუხისმგებლობის აუცილებელი პირობაა) დასხვა გარემოებები. თუ არამატერიალური ზიანი ექვემდებარება კომპენსაციას ქონებრივ ზიანთან ერთად (მაგალითად, ჯანმრთელობისთვის ზიანის მიყენებისას პირმა განიცადა სულიერი ტკივილი, რის გამოც გასწია მკურნალობისა და რეაბილიტაციის ხარჯები), არაქონებრივი ზიანის ოდენობა უბრალოდ არ უნდა დაემატოს ქონებრივი ზიანის ოდენობას, თუმცა პრაქტიკა ზოგჯერ ამას გვიჩვენებს.⁶¹

მიუხედავად ზემოაღნიშნულისა, ნორმის ტელეოლოგიური რედუქციაც იძლევა იმის საფუძველს, რომ მხოლოდ მნიშვნელოვანი არაქონებრივი ზიანი ანაზღაურდეს სათანადო დასაბუთების დროს. უბრალოდ ამ შემთხვევაში მოსარჩელის მტკიცების ტვირთი შედარებით გართულებულია.

დასკვნითი დებულებები

როგორც გრიგოლ რცხილაძის ნაშრომის ანალიზმა ცხადყო, არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურება ურთულეს პრობლემატა კატეგორიას განეკუთვნება. თვით ზიანის ბუნება უნდა დადგინდეს იმის მიხედვით, რამდენად შეიძლება მისი

ფულადი ეკვივალენტის მოძებნა. ამასთან, სტატიაში გამოიკვეთა, რომ არაარსებითი არაქონებრივი ზიანი არ ანაზღაურდება. ანალოგიური პრინციპი აისახა კიდევ დღეს მოქმედ სსკ-ის 413-ე მუხლის I ნაწილში, რომლისთანახმად, მორალური ზიანისთვის ფულადი ანაზღაურება შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს მხოლოდ კანონით ზუსტად განსაზღვრულ შემთხვევებში გონივრული და სამართლიანი ანაზღაურების სახით. ამ ნორმით გამორიცხულია არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურება, თუ კანონით პირდაპირ არ არის ასეთი მოთხოვნის დაკმაყოფილება დადგენილი. ასევე, განისაზღვრა, რომ ჯანმრთელობის შელახვა სპეციფიკური ზიანია, რომელმაც შეიძლება მორალური ზიანი წარმოშვას. ანალოგიური წესია გათვალისწინებული სსკ-ის 413-ე მუხლის II ნაწილში, რომლითაც სხეულის ან ჯანმრთელობის ხელყოფისას წარმოიშობა არაქონებრივი ზიანი. თუმცა ჯანმრთელობის ყოველი შელახვა აპრიორი არ გულისხმობს არამატერიალური ზიანის ანაზღაურებას. არაქონებრივი ზიანი ანაზღაურდება, თუ (ა) ჯანმრთელობას მიაღდა ზიანი და (ბ) ამას მოჰყვა სულიერი, ფსიქიკური ტანჯვა (წინაპირობათა კუმულაცია). ამასთან, შესასძლოა, გარკვეულ ქმედებას მოჰყვეს სულიერი ტანჯვა, მაგრამ ის ანაზღაურდება მხოლოდ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. ამდენად, კანონმდებელმა მორალური ზიანის ანაზღაურება, მისი სპეციფიკის გათვალისწინებით, ტელეოლოგიური რედუქციის ფარგლებში მოაქცია, შესაბამისად, მაქსიმალურად დაავიწროვა არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების შემთხვევათა წრე.

ამასთან, ავტორმა ფოკუსირება მოახდინა იმაზეც, რომ სამართალმა უნდა შეასრულოს თავისი დაცვითი ფუნქცია მატერიალური და არამატერიალური სიკეთეების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით. ამ მიზნით უნდა იყოს შემოღებული არაქონებრივი ზიანის ფულადი ფორმით ანაზღაურების წესი. აღნიშნული პოზიციის დასასაბუთებლად

60 იხ. ჩიკვაშვილი შ., 2003. პასუხისმგებლობა მორალური ზიანისთვის, თბილისი, გვ. 105, 97-98.
 61 ძლიერიშვილი ზ., 2013, მომეტებული საფრთხის წყაროთი მიყენებული ზიანის ანაზღაურება სსკ-ის 999-ე მუხლის მაგალითზე, უურნალი „ადვოკატი“, №2, გვ. 33-34.

ავტორმა მოიყვანა განვითარებული ევროპული ქვეყნების მიდგომები, რომლებშიც აღიარებულია მორალური ზიანის ანაზღაურების პრინციპი და მართებული იქნებოდა, საქართველოშიც დამკვიდრებულიყო ეს ევროპული სტანდარტი. მართალია, არამატერიალური ზიანის დროს შეუძლებელია პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა, მაგრამ ეს არ ნიშნავს მორალური ზიანის ანაზღაურების უგულებელყოფას, ვინაიდან მისი ანაზღაურება კომპენსაციური ბუნებისაა.

გარდა ამისა, კვლევამ დაადასტურა, რომ მორალური ზიანის ანაზღაურების ოდენობის დადგენისას უნდა იყოს გათვალისწინებული ინდივიდუალური თავისებურებები (ზიანის ხარისხი და ხასიათი, მხარეთა მატერიალური მდგომარეობა, ზიანის სიმძიმე და სხვა). საქმე ისაა, რომ ინდივიდუალურად უნდა შეფასდეს მორალური ზიანის თითოეული შემთხვევა და კრიტერიუმებიც კონკრეტულად განისაზღვროს, ვინაიდან, ერთი მხრივ, ცალ-

ცალკე მათი დადგენა ყოველ კონკრეტულ საქმეში შემთხვევათა სხვადასხვაობას ითვალისწინებს, მეორე მხრივ კი, კანონისმიერი შეზღუდვის არარსებობა სასამართლოს პრაქტიკის განვითარებას შეუწყობს ხელს. შესაბამისად, საბოლოოდ ყოველი შემთხვევის ინდივიდუალურად შეფასება უმნიშვნელოვანესია, რათა შესრულდეს არაქონებრივი ზიანით გამოწვეული სამოქალაქო პასუხისმგებლობის საკომპენსაციო, პრევენციისა და სატისფაქციის ფუნქციები. ამდენად, კვლევამ აჩვენა, რომ მორალური ზიანის ფულადი ფორმით ანაზღაურება უფრო ეფექტური იქნებოდა პიროვნების სრულყოფილი დაცვისთვის. ამ თვალსაზრისით, აშკარაა, რომ თანამედროვე ცივილიზტიკისა თუ სასამართლო პრაქტიკის განვითარება სწორედ გრიგოლ რცხილაძის მიერ დაახლოებით საუკუნის წინ კონსტრუირებულ პოსტულატებს უნდა უმაღლოდეს.

ბიბლიოგრაფია:

1. Bichia M., 2017. The Georgian Model of Compensation of Non-property Damage for Violating Personal Rights in Line with European Standards, "Journal of Law", №1, p.5-25.
2. მიქაძე გ., 1984. ფსევდონიმების ლექსიკონი, თბილისი.
3. Staake M., 2014. Gesetzliche Schuldverhaeltnisse, Heidelberg.

ANALYSIS OF GRIGOL RCKHILADZE'S WORK ON "COMPENSATING THE MORAL DAMAGE"

Michael Bichia

*Doctor of Law, Visiting Lecturer of the TSU Law Faculty,
Associate Professor of European Teaching University and
David Aghmashenebeli University of Georgia, Advocate*

KEY WORDS: Non-property Damage, Compensation, Satisfaction

RESUME

Field of activity of this article's author Grigol Rtskhiladze is diverse. He was a lawyer, a literary critic, and a scientist.

Analysis of Grigol Rtskhiladze's scientific article has shown that compensating non-material damage belongs to the category of serious problems. At the same time, it is determined that the nature of damage can be determined according to how much cash equivalence it will have.

The article revealed that the unsubstantial non-property damage is not compensated. The same principle is actually laid out in Article 413, paragraph 1, in which it is stated that the moral damages shall be compensated only in cases prescribed by the law by the reasonable and equitable compensation. Thus, taking into consideration its specificity, legislator confined compensation for moral damages within the teleological reduction, thus limiting the amount of cases compensating non-harmful damage. Additionally, it has been determined that not all the cases of health damage imply the compensation for non-material damage. The non-property damage is compensated if (a) health dam-

age was inflicted and (b) it resulted in emotional, mental suffering (cumulative prerequisites).

Research showed that law should fulfil its protective purpose to ensure material, as well as non-material goods. This should be the exact purpose for introducing monetary compensation of non-property damage. Author presented approaches of developed European countries to justify this position. They recognize a principle of compensation of moral damage and establishing this European standard in Georgia would be appropriate. Moreover, research showed that specific characteristics (the quality and character of damage, material condition of both sides, weight

of the damage and other conditions) should be taken into account while establishing amount of moral compensation. Thus, it is of utmost importance to evaluate each case independently for fulfilment of public responsibility functions, such as compensation, prevention and satisfaction functions, caused by non-property damage. Furthermore, research showed that compensating moral damage with monetary means would be more effective for complete protection of a person. In this sense, it is clear that development of modern civilistics and judicial practice should be thankful to postulates constructed by Grigol Rtskhiladze about a century ago.

NOTES:

1. see Babunashvili Z., Nozadze T., 1994. Patriots' afterlife, Didube Pantheon, Tbilisi, p. 316 (In Georgian).
2. see Sidamonidze U., 1970. Historiography of bourgeois-democratic movement and victory of socialist revolution in Georgia (1917-1921 yy.), Tbilisi, p. 195 (In Georgian).
3. see Babunashvili Z., Nozadze T., 1994. Patriots' afterlife, Didube Pantheon, Tbilisi, p. 316 (In Georgian).
4. see Kharatishvili G., 1975. From the history of public activity of Georgian advocates, Tbilisi, p. 75 (In Georgian).
5. Zangi=Grigol (Gigo) Rtskhiladze but, Gola Chitadze was using the same pseudonym as well. Grigol Rtskhiladze is mistakenly referred as an author in "Georgian book". Gola was earlier than Grigol. see Mikadze G., 1957. A Dictionary of Pseudonyms, G. Leonidze literature museum, handwritten, Tbilisi, p. 116 (In Georgian). It turns out that Grigol Rtskhiladze was dark skinned and, probably, that's why he chose pseudonym of Zangi (which means African American). see Vartagava I., 1962. Memoires, II, Tbilisi, p. 356 (In Georgian).
6. see Kharatishvili G., 1970. Work of Georgian Advocates in Science, publicism, literature critics and arts, Journal "Societ Law", N5, p. 59 (In Georgian); see too Vartagava I., 1962, Memoires, II, Tbilisi, p. 352 (In Georgian).
7. see Kharatishvili G., 1975. From the history of public activity of Georgian advocates, Tbilisi, p. 75-76 (In Georgian).
8. see Vartagava I., 1962. Memoires, II, Tbilisi, p. 352-353 (In Georgian).
9. see Sidamonidze U., 1970. Historiography of bourgeois-democratic movement and victory of socialist revolution in Georgia (1917-1921 yy.), Tbilisi, p. 195 (In Georgian).
10. see Babunashvili Z., Nozadze T., 1994. Patriots' afterlife, Didube Pantheon, Tbilisi, p. 316 (In Georgian).
11. see Kharatishvili G., 1975. From the history of public activity of Georgian advocates, Tbilisi, p. 80 (In Georgian).
12. Rtskhiladze Gr., 1922. Missed types, Journal "Ilioni", N1 (In Georgian).
13. see Vartagava I., 1962. Memoires, II, Tbilisi, p. 356 (In Georgian).
14. see Babunashvili Z., Nozadze T., 1994. Patriots' afterlife, Didube Pan-

- theon, Tbilisi, p. 316 (In Georgian).
15. Sidamonidze U., 1970. Historiography of bourgeois-democratic movement and victory of socialist revolution in Georgia (1917-1921 yy.), Tbilisi, p. 195 (In Georgian).
 16. see Chikvashvili Sh., 2003. Liability for moral damage, Tbilisi (In Georgian); Doghonadze L., 2010. The compensation of moral damage (Dissertation), Tbilisi (In Georgian); BarabaZe N., 2012. Moral damage and the problem of compensating it, Tbilisi (In Georgian).
 17. see Rtskhiladze Gr., 1928. Compensating Moral damage, Journal“Soviet Law”, N4, p. 79-82 (In Georgian).
 18. Rtskhiladze Gr., 1928. Compensating Moral damage, Journal“Soviet Law”, N4, p. 80 (In Georgian).
 19. about moral damages see Belyatskin S., 1911. Compensating Moral (non-property) Damages, Compensation of moral (non-material) harm, weekly legal newspaper “Pravo”, Sunday 24 July, №29, p. 1620-1627 (In Russian); see Seitz A., 1927. Compensation for moral damage under Soviet law, magazine “The Weekly of Soviet Justice”, №47, p. 1465 (In Russian); see too Hütte F. / Helborn M., 2005. Schuldrecht Allgemeiner Teil, 3. Aufl., Grasberg bei Bremsen, S. 342 (In German).
 20. see Ninidze T., 1978. Moral Damage in Civil Law, Journal “Soviet Law”, №2, p. 45 (In Georgian).
 21. Osakwe CH., 2009. Anatomy of Moral Harm: Classical Interpretation of Moral Harm in Anglo-American Law,“Journal of foreignn legislation and comparative law”, №3, p. 26 (In Russian).
 22. Rtskhiladze Gr., 1928. Compensating Moral damage, Journal“Soviet Law”, N4, p. 80 (In Georgian).
 23. Chikvashvili Sh., 2003. Liability for moral damage, Tbilisi, p. 125-126 (In Georgian).
 24. Smirnov V. T., 1957. Civil responsibility of state enterprises for causing injury or death to employees, Moscow, p. 111 (In Russian).
 25. see Schnellhammer K., 2014. Schuldrecht nach Anspruchsgrundlagen, samt BGB Allgemeiner Teil, 9. Auflage, Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg, S. 706 (In German).
 26. Osakwe CH., 2009. Anatomy of Moral Harm: Classical Interpretation of Moral Harm in Anglo-American Law,“Journal of foreignn legislation and comparative law”, №3, p. 27-28, 34-35 (In Russian).
 27. See this opinion SCGD 20.01.2012 (Case No.as-1156-1176-2011) (In Georgian).
 28. SCGD 18.05. 2015 (Case No.as-1001-962-2014) (In Georgian).
 29. Rtskhiladze Gr., 1928. Compensating Moral damage, Journal“Soviet Law”, N4, p. 80-81 (In Georgian).
 30. Ibid (In Georgian).
 31. see Kereselidze D., 2009. The Most General Notions of Private Law, Tbilisi, p. 157-158 (in Georgian).
 32. see Ninidze T., 1978. Moral Damage in Civil Law, Journal “Soviet Law”, №2, p. 54 (In Georgian).
 33. Rtskhiladze Gr., 1928. Compensating Moral damage, Journal“Soviet Law”, N4, p. 81 (In Georgian).
 34. Palmer V. V., 2015. Dommages moraux: L'éveil français au 19eme siècle (Moral Damages: The Fecnh Awakening in the 19th Century), RIDC, 1-2015, Tulane University School of Law Public Law and Legal Theory Working Paper Series Working Paper, No. 15, 7 May, p. 1-3 (In France).
 35. BarabaZe N., 2012. Moral damage and the problem of compensating

- it, Tbilisi, p. 40 (In Georgian).
36. Honore A. M., 1971. Causation and Remoteness of Damage. In International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. XI, Ch. 7. The Hague: M. Nijhoff, S. 108, cit.: BarabaZe N., 2012. Moral damage and the problem of compensating it, Tbilisi, p. 41 (In Georgian).
 37. Litvinoff S., 1977. Moral Damages, Journal“Louisiana Law Review”, Volume 38, Number 1, p. 2-4 (In English).
 38. Wurmnest W., 2003. Grundzüge eines europäischen Haftungsrechts: eine rechtsvergleichende Untersuchung des Gemeinschaftsrechts, Tübingen, S. 288, 300-301 (In German).
 39. BGB § 253 (In German).
 40. Müller S., 2007. Überkompensatorische Schmerzengeldbemessung? Ein Beitrag zu den Grundlagen des 253 Abs. 2 BGB n. F., Berliner Reihe – Versicherungswissenschaft in Berlin, Band 29, Berlin, S. 9 (In German).
 41. Kropholler J., 2014. German Civil Code, Study Comment, 13th revised ed., Chechelashvili Z., Darjania T. (Translators), Tbilisi, p. 135-136 (In Georgian).
 42. Doghonadze L., 2010. The compensation of moral damage (Dissertation), Tbilisi, p. 22 (In Georgian).
 43. see Zoidze B., 2005. Reception of European Private Law in Georgia, Tbilisi, p. 105 (In Georgian).
 44. this issue see Dzlierishvili Z., 2013. compensation of damage caused by source of great danger according to GCC article 999, Journal“Advocate”, №2, p. 32-33 (In Georgian).
 45. see Ciskadze M., 2008. The problem of compensating non-property damage for physical harm in Legislation of Georgia, Journal“Justice and Law”, №2, p. 17 (In Georgian).
 46. see Chikvasvhili Sh., 2003. Delict Obligations in Civil Code, jubilee collection“actual problems of state and law” dedicated to 80 years anniversary of TSU faculty of law (Ed. R. Shengelia), Tbilisi, p. 188 (In Georgian).
 47. see Rtskhiladze Gr., 1928. Compensating Moral damage, Journal“Soviet Law”, N4, p. 81-82 (In Georgian).
 48. see Chanturia L., 1997. Personal non-property rights in modern civil law, journal“Law”, №11-12, p. 30, 28 (In Georgian).
 49. about this see Doghonadze L., 2010. The compensation of moral damage (Dissertation), Tbilisi, p. 174-175, 181 (In Georgian).
 50. see Bichia M., 2012. Protection of Personal life, in accordance with the Civil Law of Georgia, Tbilisi, 149-150 (In Georgian).
 51. see Rtskhiladze Gr., 1928. Compensating Moral damage, Journal“Soviet Law”, N4, p. 81-82 (In Georgian).
 52. about this see Dzlierishvili Z., 2013. Compensation of damage caused by source of great danger according to GCC article 999, Journal“Advocate”, №2, p. 32-33 (In Georgian).
 53. see Ninidze T., 1978. Moral Damage in Civil Law, Journal “Soviet Law”, №2, p. 55 (In Georgian).
 54. see Ninidze T., 2002. Defence of private rights after death, In Book:“Comment of Civil Code Georgia, B. I, Tbilisi, p. 74-76 (In Georgian).
 55. see Varkalo V., 1978. About Liability on Civil Law (compensation for damage – function, species, boundaries), translated from the Polish by W. Zaleski, Moscow, p. 38, 44-45 (In Russian).

56. Kropholler J., 2014. German Civil Code, Study Comment, 13th revised ed., Chechelashvili Z., Darjania T. (Translators), Tbilisi, p. 636 (In Georgian).
57. Chikvashvili Sh., 2003. Liability for moral damage, Tbilisi, p. 132-133, 161 (In Georgian).
58. see Bichia M., 2012. Protection of Personal life, in accordance with the Civil Law of Georgia, Tbilisi, 252-253 (In Georgian).
59. see Rtskhiladze Gr., 1928. Compensating Moral damage, Journal "Soviet Law", N4, p. 82 (In Georgian).
60. Chikvashvili Sh., 2003. Liability for moral damage, Tbilisi, p. 105, 97-98 (In Georgian).
61. about this see Dzlierishvili Z., 2013. Compensation of damage caused by source of great danger according to GCC article 999, Journal "Advocate", №2, p. 33-34 (In Georgian).

BIBLIOGRAPHY:

1. Bichia M., 2017. The Georgian Model of Compensation of Non-property Damage for Violating Personal Rights in Line with European Standards, "Journal of Law", №1, p. 5-25 (In English).
2. Mikadze G., 1984. A Dictionary of Pseudonyms, Tbilisi (In Georgian).
3. Staake M., 2014. Gesetzliche Schuldverhältnisse, Heidelberg (In German).